

Jure Gašparič in Simona Kustec

STABILNA NESTABILNOST ALI IDEJNOPOLITIČNI (NE)ZNAČAJ SLOVENSКИH STRANK 1992–2018

UVOD

Analiza slovenske idejnopolitične krajine v tranzicijskem in posttranzicijskem obdobju ob koncu 20. in začetku 21. stoletja, s katero zaključujemo pričujočo monografijo, sledi izhodiščem iz predhodnih poglavij, a se obenem od njih v nekaterih pomembnih segmentih razlikuje. Glede na to, da je predmet proučevanja keenanovska »zgodovina sedanjosti«, vratolomen in dogodkovno zgoščen čas, ki ga mnogi označujejo za »neberljivega«,¹⁰⁹⁹ je v ospredju interdisciplinarni pristop. Oba avtorja sva namreč prepričana, da lahko kombinacija metodološkega instrumentarija in sinteza dosedanjih raziskav dveh ved – zgodovinarstva in politologije, omogoči jasnejši, polnejši in znanstveno prepričljivejši vpogled v idejnopolitično dinamiko slovenskih političnih subjektov.

1099 Gašparič, Pisati politično zgodovino, str. 27–37.

V prvem delu slediva historiografskemu pristopu, kjer skušava prikazati značilnosti političnega prostora in genezo kolektivnih profilov strank. Tukaj sami programi niso v ospredju, osredotočava se na volitve (torej vpliv in odmev stranke med volivci) in na idejnopolitično odmevnejše dogodke. V drugem delu pa v sintetični podobi prikazujeva programsko podobo političnih strank, kot je razvidna iz njihovih programskih dokumentov. Pri tem slediva mednarodno uveljavljeni metodologiji kodiranja vsebine programskih dokumentov, imenovani MARPOR.¹¹⁰⁰ Za takšen pristop sva se prvenstveno odločila iz metodoloških razlogov, da se – zasledujoč postavljena pravila analize vsebine tujih raziskovalcev¹¹⁰¹ – izogneva kakršnikoli subjektivni presoji tega, kar so politične stranke v svojih programih do danes ponujale in obljubljale volivcem. Ugotovitve, ki jih navajava v nadaljevanju, bodo za bralca v prvem hipu verjetno presenetljive, po premisleku pa bodo pokazale na svojo veliko pojasnjevalno moč vsakokratnega aktualnega strankarskopoličnega delovanja in razmer v državi.

V zaključnem podpoglavju oblikujeva sintetična dognanja, ki so značilna za ta politični prostor. Drzneva si celo trditi, da bodo dognanja veljala tudi še nekaj časa v prihodnje – predvsem tudi zato, ker bodo tiste politične stranke, ki bodo želele opravljati odgovorno ‚posredniško‘ vlogo med volivci in državo, najprej morale znati poiskati državniško domišljene razvojne rešitve in usmeritve. In s tem ne misliva na pristop vsakokratnega ‚kopiraj in prilepi‘, kar koli se ti zdi, da bi znalo biti ljudem všečno in se v nekaj minutah in z nekaj kliki najde na svetovnem spletu. Treba se bo obrniti h kapitalu takšnih vsebin, ki se ne rodijo čez noč, ampak so rezultat dolgega ter potrpežljivega vlaganja v moč političnih misli in idej.

OD VOLITEV DO VOLITEV

Če skušamo slovenske politične stranke umestiti v njihovo okolje, lahko najprej ugotovimo, da je bilo to ves čas prežeto z nezaupanjem do politike. Že v času oblikovanja slovenskega političnega sistema, v zgodnjih devetdesetih letih 20. stoletja, ko je bilo v državi veliko optimizma, ljudje političnim institucijam, strankam in politikom niso zaupali,¹¹⁰² po besedah nekdanjega politika in ustavnega sodnika dr. Cirila Ribičiča naj bi bili prepričani, da je parlament »zdrružba lenih razsipnežev«.¹¹⁰³ V naslednjih letih je Slovenija prizadevno izpolnjevala

1100 Več in podrobno *Manifesto Project Database*.

1101 Klingemann, Volkens, Bara, Budge in McDonald, *Mapping Policy Preferences*, 2; Laver, Benoit in Garry, *Extracting Policy Positions from Political Texts Using Words as Data*, str. 311–331.

1102 Toš, ur., *Vrednote v prehodu*, 8, str. 302; Gašparič, O samoumevnosti uvajanja parlamentarne demokracije v vzhodni Evropi, str. 81–96.

1103 Ribičič, *Siva tipka 074*, str. 124.

pričakovanja Bruslja,¹¹⁰⁴ uveljavila se je krilatica o zgodbi o uspehu, a stališče o politiki in strankah se ni spremenilo. Nasprotno, sčasoma so ljudje svoje mnenje le še utrdili. Leta 2013, v času gospodarsko-finančne krize, so svoje razočaranje nad vsem, kar pojmujejo pod pojmom »politika«, jasno izrazili ne zgolj skozi javnomnenjsko priložnost,¹¹⁰⁵ ampak tudi pokazali v obsežnem protestnem gibanju.¹¹⁰⁶ Dogajanje se je začelo v socialno občutljivem okolju – v Mariboru, od koder je iskra zanetila »ljudske vstaje« tudi po drugih mestih, med drugim v Ljubljani, kjer so se protestniki večkrat množično zbrali pred parlamentom. Pojavljala so se gesla o zgrešenosti političnega sistema, vrstili pozivi k uvajanju neposredne demokracije.

Poleg omenjenega dejavnika – nezaupanja – lahko v treh tranzicijskih desetletjih opazimo še nekaj tipičnih značilnosti, ki so pomembno opredeljevale slovenski politični prostor. Politika je postajala vse bolj personalizirana (ključna je bila in je vloga političnih liderjev, a ti ne poosebljajo neke jasne politike), medializirana (kjer se težišče prenaša od tiska, televizije do sodobnih internetnih medijev) in – to povezujeva z nizkim zaupanjem vanjo – informalizirana. Ljudje so bili prepričani, da se o pomembnih stvareh odloča daleč za njihovimi očmi, neodvisno od rezultatov volitev, volilnih programov in obljub.¹¹⁰⁷ Največja konstanta slovenskega političnega prostora je bila polarizacija – delitev političnih akterjev na slovensko levo in desnico, pri čemer sploh ni nujno, da so se tako opredeljevale same stranke, kot edina dejanska sredinsko-leva ‚mediacijska‘ stranka pa je že po volitvah leta 2004 iz slovenskega strankarskega prostora izginila sicer prvih dvanajst let slovenske osamosvojitve vodilna vladna stranka Liberalna demokracija Slovenije.¹¹⁰⁸ Kmalu po tem so njeno idejno poslanstvo začele prevzemati nove politične stranke, ki so s svojo priložnostjo in zmožnostjo ‚enomandatnega‘ političnega potenciala vse do aktualnih dni sicer velikimi ambicijami in pričakovanji vstopale v še bolj prevelike čevlje. Volja volivcev, ‚lastnikov‘ demokracije, je bila jasna in odločna,¹¹⁰⁹ a hkrati tudi vse manj aktivna ter vse bolj nepredvidljiva in spremenljiva.¹¹¹⁰

Izhajajoč iz teh značilnosti, v nadaljevanju predstavljava nekaj ključnih lastnosti prvih desetletij od uveljavitve nove slovenske ustave.

1104 *Slovenia – 10 Years of Independence*.

1105 Toš, ur., *Vrednote v prehodu*, 12.

1106 Gl. Gašparič, *Slovenski parlament*.

1107 Slovenija glede številnih omenjenih značilnosti še zdaleč ni osamljen evropski fenomen. – Wirsching, *Der Preis der Freiheit*, str. 308–318.

1108 Fink-Hafner, *Slovenia: Between Bipolarity and Broad Coalition-Building*.

1109 Gašparič, *Pisati politično zgodovino*, str. 27–37.

1110 Kustec in Henjak, *Changing dynamics of democratic parliamentary arena in Slovenia*, str. 84–104.

OBLIKOVANJE IDEJNOPOLITIČNEGA OKOLJA DO VSTOPA V EU

Na prvih državnozbornih volitvah decembra 1992 se je pomerila široka paleta političnih strank in kandidatov. Z lastnimi kandidatnimi listami je nastopilo 25 strank, na desetih listah pa so kandidirali nestranski posamezniki. Za 90 sedežev se je tako potegovalo kar 1505 kandidatov.¹¹¹¹ V nepregledni množici političnih programov in predvolilnih obljub se je volivec le težko znašel. In v čem so se pravzaprav Demokrati – Demokratska stranka – DS, DEMOS – Krambergerjeva združena lista, Deželna stranka Slovenije, Gibanje za občo demokracijo – GOD, IDZ – Istrski demokratski zbor, Lista Krščanskih socialistov, Delavske stranke Naprej in Svobodne stranke, Liberalna stranka – LS, Liberalno demokratska stranka – LDS, Liberalno demokratska stranka Slovenije – LDSS, Narodni demokrati in Slovenska gospodarska stranka, Republikanska zveza Slovenije – RZS, Slovenska ljudska stranka – SLS, Slovenska nacionalna stranka – SNS, Slovenski krščanski demokrati – SKD, Slovensko ekološko gibanje – SEG, Socialdemokratska stranka Slovenije – SDSS, Socialistična stranka Slovenije – SSS, Slovenska obrtno podjetniška stranka – Stranka centra – SOPS, Stranka neodvisnih – SN, Štajerska demokratska krščanska stranka – ŠDKS, Združena lista – Delavska stranka Slovenije, Demokratska stranka upokojencev Slovenije, Socialdemokratska unija Slovenije, SDP – Socialdemokratska prenova Slovenije, Združenje Svoboda, mir in ekološki razvoj Slovenije – Združenje Smer Slovenije, Zeleni Slovenije – Zeleni, Zeleno gibanje – ZG in Zveza za Primorsko – ZZP med seboj razlikovali?¹¹¹² Komentator časnika *Delo* je hudomušno in precej točno ugotavljal, da za takšno število strank nekako ni pravega razloga, saj so programi med seboj nerazpoznavni, »večinoma gre za subtilne razlike v detajlih in poudarkih«. ¹¹¹³ Vzrok za to lahko na eni strani iščemo v političnem pragmatizmu; v tem, da je večina strank nagovarjala prav vse volivce, na drugi pa predvsem v tem, da je tedaj bila strankarska demokracija še zelo mlada, politični prostor, v katerem se stranke še niso jasno programske profilirale, pa zato nejasen. Toda velika programska sorodnost večine strank nikakor ni pomenila, da so si te bile tudi zares sorodne in da so imele velik vzajemen koalicijski potencial. Prav nasprotno. Številne med njimi so si bile daleč narazen, pri čemer so jih delila zlasti temeljna idejnopolitična razhajanja (odnos do preteklosti, tradicionalizem/progresivnost, liberalizem/konservativizem).¹¹¹⁴

Velika zmagovalka prvih državnozbornih volitev je bila LDS. S svojimi slogani »Slovenija. Zgodba o uspehu« in »Ne levo, ne desno. Na bolje«, ki so bili

1111 *Slovenski almanah '94*, str. 9.

1112 *Delo: sobotna priloga*, 34, št. 276, 28. 11. 1992, str. 26–27, Programi, ki naj prepričajo volivce.

1113 Pečauer, *Prodajalna z veliko izbiro*.

1114 Gašparič, *Državni zbor 1992–2012*, str. 56.

prvič predstavljeni na t. i. jumbo plakatih, je poudarjala optimistično zazrtost v prihodnost, kot garancijo volivcem pa zagovarjala svojega priljubljenega premierja Drnovška. Poleg LDS je tedaj skromen parlamentarni prag treh osvojenih mandatov uspelo prestopiti še sedmim strankam. Prvi zasledovalci so bili krščanski demokrati Lojzeta Peterleta, Združena lista je zaostala le malo manj. Drugo- in tretjevrščeni stranki sta si bili idejno najbolj oddaljeni, saj je prva poosebljala novo družbeno vlogo vere in Cerkve, okostje druge pa je bila nekdanja Zveza komunistov. Prva je šla po poti klasične konservativne stranke, druga pa po poti sodobne socialdemokracije. Po mnenju analitikov je bila največje presenečenje prvih volitev četrtouvrščena Slovenska nacionalna stranka Zmaga Jelinčiča. S populističnim geslom »Naredimo to deželo spet slovensko« je zavračala »balkanizacijo« in se zavzemala za neenakopravno obravnavo »bivših južnjakov«. V parlament so se uvrstile še Slovenska ljudska stranka Marjana Podobnika (idejno je bila blizu SKD, programsko je poudarjala zlasti »človeka« in »kmeta«), Zeleni Dušana Pluta s klasičnim »trajnostnim« programom, Demokratska stranka Igorja Bavčarja in SDSS prvega demosa Jožeta Pučnika.¹¹¹⁵ Vladno koalicijo so sestavili LDS, ZLSD, krščanski demokrati in SDSS.

Programi so se deloma napajali v idejah, aktualnih na zahodu, v glavnem pa so izhajali iz domačih političnih in družbenih razmer. V času prvega mandata je struktura političnega prostora vse jasneje dobivala že prej zaznavno dvopolno obliko – bolj libertarno tranzicijsko »levico« in konservativnejšo tranzicijsko »desnico«, kar se je kazalo v vsakodnevni politični praksi ob idejno močnejših vprašanjih. V ospredju ločevanja je bil odnos do preteklosti; do socialistične Jugoslavije in posledično do druge svetovne vojne, iz katere je druga Jugoslavija izšla. Najprej je bilo to zaznati spomladi leta 1994 ob razreševanju obrambnega ministra zaradi afere Depala vas, nato maja 1995 ob proslavljanju 50. obletnice konca druge svetovne vojne (SLS in SDSS ter SKD se niso udeležile slavnostne akademije v Cankarjevem domu). Ideološke razlike pa so se pokazale tudi pri sprejemanju svežnja šolske zakonodaje (osnovnošolski zakon je predvideval uvedbo obveznega predmeta verstva in etika v zadnja razreda osnovne šole) in pri vprašanju vračanja gozdov Cerkvi.¹¹¹⁶

Dvopolnost se je v naslednjih letih le še utrjevala, po naslednjih volitvah leta 1996 je bil tudi parlament razdeljen na pol in sestavljanje koalicije se je zavleklo. Ustvarjal se je vtis, da se soočata dva razvojna koncepta države, četudi v javni debati ni bilo prav veliko konceptualnih razprav.¹¹¹⁷

1115 *Delo: sobotna priloga*, 34, št. 276, 28. 11. 1992, str. 26–27, Programi, ki naj prepričajo volivce; *Državni zbor RS – Leto 1992 | Državna volilna komisija*.

1116 Gašparič, *Državni zbor 1992–2012*, str. 64–70.

1117 Prav tam, str. 73–80.

Vlado je naposled sestavila levo-desna koalicija med LDS, SLS in novinko – stranko, ki se je zavzemala za upokoјence – DeSUS, kar je za trenutek odprlo možnost drugačnega pogleda na politiko. V ospredje bi prišle programske razlike in načini delovanja, ne pa idejna zakoreninjenost v tranzicijskih vzorcih. Tako je dejal tudi mandatar Drnovšek:

»Moja ocena je bila vedno in tudi sedaj, da razlike med Slovenci niso takšne, da razlike med strankami niso takšne, da bi jih lahko za vedno zavezali v dva bloka, ki si a priori med seboj nasprotujeta. Obstaja precej programskih sličnosti, precej sorodnih prizadevanj med različnimi strankami in da stranke lahko te svoje cilje, svoja prizadevanja tudi v interesu državljanov, ki jih zastopajo, uresničujejo na različne načine, v različnih povezavah, ne samo v eni povezavi, ki se bo konfrontirala z neko drugo povezavo. To je drugačen tip demokracije, parlamentarne demokracije.«¹¹¹⁸

Toda stvarnost v nadaljnjih letih ni bila drugačna. Ostra dvopolnost, ki je bila tisto poletje leta 1997 presežena, se je ohranjala še naprej. Ko je konec leta 1997 parlament razpravljal o predlogu resolucije o protipravnem delovanju komunističnega totalitarnega režima, je spet dosegla enega izmed simbolnih viškov.¹¹¹⁹

Položaj se ni bistveno spremenil niti po naslednjih volitvah leta 2000, ko je LDS »pošastno zmagala«. Največjo pozornost so plenile teme, ki so zadevale načelna nazorska vprašanja in pri katerih je bila že vnaprejšnja opredelitev strank očitna (npr. predlog zakona o spremembah in dopolnitvah zakona o zdravljenju neplodnosti in postopkih umetne oploditve z biomedicinsko pomočjo, nacionalni interes v gospodarstvu in vprašanje ureditve statusa izbrisanih prebivalcev Slovenije).¹¹²⁰

IDEJNE ZNAČILNOSTI POLITIČNEGA PROSTORA PO VSTOPU V EU

»Kulturni boj« med »levico« in »desnico« se je nato nadaljeval tudi ob četrtih volitvah oktobra 2004, četudi se je njegova intenziteta zmanjšala v korist vse priljubljenejšega zaklinjanja na »sredinskost« in spravo ali spravljivost.¹¹²¹ Volilni izidi niso bili povsem nepričakovani, a so pomenili velik idejni preobrat. LDS je namreč prvič po letu 1992 utrpela poraz. Zmagovalka volitev tisto nedeljo je bila SDS s svojim liderjem Janezom Janšo, ki je po letu 1996 postopoma postajal zastavonoša opozicije. V tretjem mandatu je SDS nasploh bila tista stranka, ki je diktirala opozicijski tempo in odločno posegala v politično debato. S svojim

1118 DKO DZ RS, Dobesedni zapis 3. izredne seje II. mandata DZ z dne 27. 2. 1997.

1119 DKO DZ RS, Dobesedni zapis 19. izredne seje II. mandata DZ z dne 12. 12. 1997.

1120 Gašparič, *Državni zbor 1992–2012*.

1121 Gl. *Mladina*, št. 29 (2004).

sloganom »Slovenija na novi poti« je volivcem sporočala, da država potrebuje »osvežitev«.

Parlamentarni prag so tedaj prestopile še Nova Slovenija, stranka, ki je izšla iz združenih SLS in SKD in je s tradicionalističnim programom zasedla del prostora združene SLS, ZLSD (s prepoznavnim socialdemokratskim sloganom »Prihodnost za vse«), SLS (s konservativnim sloganom »Ohranimo Slovenijo«), DeSUS (z večgeneracijskim sloganom »Na modrih in mladih svet stoji. Za Desus vsi«), SNS (v sebi lastnem slogu je sporočala, da so njeni kandidati »Brez dlake na jeziku«).¹¹²² Na obzorju se je tedaj začela prikazovati nova koalicija, drugačna od prejšnjih. V njej predvsem ne bi bilo več LDS. Mediji se ob tem niso toliko ukvarjali z vprašanjem, zakaj je SDS zmagala, bolj so razglabljali o vzrokih poraza velike Drnovškove LDS. Med najpogosteje navedenimi razlogi je bilo prav Drnovškovo slovo z vrha stranke, poleg tega pa seveda dejstvo, da je bila LDS prva vladna stranka dolgih 12 let, da naposled ni več premogla samokritike in je postopoma trgala vezi z različnimi deli svoje tradicionalne volilne baze, notranje organizacijsko ni znala izpeljati potrebne rekonstrukcije stranke, njenega članstva in ne nazadnje tudi prihodnje programske identitete, ampak je samo vse bolj bredla v klientelizem, samopaštvo in postala prepoznana kot odgovorni krivec za vse nerodnosti in težave v državi.¹¹²³ Idejnopolitičnih vzrokov poraza ni bilo v ospredju; ti so figurirali kot politična konstanta tega prostora; okvir, ki ni (ali je težko) spremenljiv, in to navkljub dejstvu, da so v veliki večini relativni zmagovalci parlamentarnih volitev vedno prihajali iz ideoloških krogov blizu sredinske liberalnodemokratske ideje.¹¹²⁴

Parlamentarna praksa ali parlamentarna kultura med letoma 2004 in 2008 sicer ni bila bistveno drugačna kot prej. Bolj odmevne teme državnozborskega dela so bile tiste, kjer so se najbolj lomila politična kopja, po možnosti na idejnopolitični ravni (med take je gotovo sodil predlog zakona o istospolnih partnerskih skupnostih; predlog, ki je prikazal ostrino deklariranih liberalcev na eni in deklariranih konservativcev na drugi strani).¹¹²⁵

Na predvečer petih državnozborskih volitev septembra 2008 je torej bil slovenski politični prostor videti precej jasen in predvidljiv in takšna je bila, vsaj po mnenju medijskih strokovnjakov, tudi predvolilna kampanja.¹¹²⁶ Lajtmotiv

1122 *Volitve v Državni zbor RS 2004*. Za predstavitev kampanje gl. npr. Štamcar, Oglasni pristopi, str. 32–33.

1123 Nabor mogočih vzrokov (tudi nekoliko šaljivih) za poraz LDS gl. Žerdin, Petdeset razlogov za padec, str. 26–27.

1124 Kustec et al., *Volitve v Sloveniji 1990–2018*, I.

1125 Gašparič, *Državni zbor 1992–2012*, str. 111–121.

1126 Medijski strokovnjak Dejan Verčič je dejal, da je bila prepričljivost kampanje »katastrofalno nizka«, in ob tem opozoril, da je SDS nedomiselnost prevzela kampanjo hrvaške HDZ. Njen slogan »Nadaljujemo skupaj« je bil prevod Sanaderjevega »Idemo dalje«, barve in tip fotografije so bili ravno tako prevzeti od tam.

vseh strank je postala »blaginja«, programske poti do nje pa vse bolj nekonkretne, frazerske in zlasti vse bolj medsebojno podobne.¹¹²⁷ Volivce se je tako le stežka odločal na podlagi programov, svoj glas je moral zaupati na podlagi drugih dejavnikov – prepričljivosti kampanjske oblike, karizme, spremljajočih afer, svojega ukoreninjenega političnega prepričanja, bolj ali manj iracionalnega razmisleka – kakor vselej na podlagi nepredvidljivih elementov. Pričakovanjem navkljub je relativno zmago slavila SD (nekdanja ZLSD), dotlej prva stranka SDS ji je sledila z le mandatom manj. Na visoko tretje mesto se je uvrstila novinka Zares, ki je deloma zasedla prostor LDS. V parlament so se uvrstile še DeSUS, SNS, SLS in LDS.

Volilni izidi so torej bili za marsikoga presenetljivi, čisto racionalnih in programskih razlogov, ki so volivce odvrnili od dotlej vladajoče koalicije, ni bilo najti v (pre)velikem številu. Prve povolilne analize so zato ugotovljale, da so volitve prevesili sredinski volivci, nezadovoljni z načinom vladanja. Širokopoteznost koalicije, ki se je, denimo, kazala v ambicioznem projektu plačne reforme za vse javne uslužbenke, je v kombinaciji z brezkompromisno in ostro retoriko njenih poslank in poslancev v parlamentu okrnila njeno verodostojnost.¹¹²⁸ Poleg tega sta SLS in NSi dosegli precej slabši rezultat kot pred štirimi leti, SDS pa po drugi strani ne. Ta naj bi sicer izgubila sredinske volivce, a je zato »izsesala« koalijski partnerici.

Tudi v tem mandatu so se ob vseh pomembnih temah (ali vsaj tistih, ki so bile poudarjene kot pomembne) duhovi ločevali. Ko se je levosredinski vladi s sosednjo Hrvaško končno uspelo dogovoriti o rešitvi mejnega vprašanja, je takoj naletela na odločno nasprotovanje opozicije. Izrazitega nasprotovanja je bila deležna tudi reforma pokojninskega sistema.¹¹²⁹ Že tako razburkane parlamentarne vode je novembra 2009 še razpihala odločitev predsednika republike Danila Türka o podelitvi najvišjega državnega odlikovanja nekdanjemu republiškem sekretarju za notranje zadeve iz osemdesetih let Tomažu Ertlu. Opozicija se je ob tem hudo razvnela, saj je pod Ertlovo pristojnost sodila tudi zloglasna Služba države varnosti, priljubljeno (po srbski kratici) imenovana Udba. Po njenem mnenju je predsednik z odlikovanjem Ertla kršil ustavo (in to kar 34-krat), zato je parlamentu predlagala, naj ga obtoži pred ustavnim sodiščem.¹¹³⁰ Posebej razdvajajoča tema, ki je hkrati opozarjala na globoka idejna, konceptualna in celo kulturno-antropološka razhajanja, je bila tudi problematika o predlogu novega družinskega zakonika. Državni zbor je ostajal polje trajnejših konfliktov, vlada je prvič predčasno končala svoj mandat.¹¹³¹

1127 Kustec Lipicer, Kropivnik, Deželan in Maksuti, *Volilni programi in stališča*.

1128 Gl. Kovač, *Volitve 2008*; Selan, *Nauki parlamentarnih volitev 2008*.

1129 Zajc, D., *Nekateri primeri konfliktov v Državnem zboru*, str. 8–11.

1130 DKO DZ RS, *Dobesedni zapis 14. seje V. mandata DZ z dne 2. 3. 2010*.

1131 Gašparič, *Državni zbor 1992–2012*.

Šeste parlamentarne volitve leta 2011 so bile temu navkljub precej mirne, a vseeno posebne, s svojimi rezultati pa so tlakovale vzorce strankarskega in tudi volilnega vedenja, ki se v svojem bistvu niso spremenili vse do zadnjih volitev leta 2018. Te volitve so bile prve predčasne parlamentarne volitve v državi, volitve, ki so na široko odprle vrata zmagovalnim novim levosredinskim političnim strankam »enomandatnicam«¹¹³² in vsaj na videz prvič v dvajsetih letih v ozadje odrinile razdvajajoče ideološke teme. To sicer nikakor ne pomeni, da jih ni bilo in da niso vplivale na odločitve volivcev, a večina politične razprave se je vendarle vrtela okrog premagovanja aktualne gospodarske krize in iskanja »izhodnih« strategij.¹¹³³

Politično ozračje je sprva spet bilo predvidljivo. Toda le malo kasneje se je politični prostor začel naglo spreminjati, v politično areno so začeli drug za drugim vstopati novi in novi politični obrazi, nove stranke, nove grupacije. Naveličanost dela volivcev nad uveljavljeno ponudbo je dosegla prelomno točko. Manj kot dva meseca pred volitvami leta 2011 sta se pojavili dve novi stranki z izjemno visokima rejtingoma, saj sta se povzpeli na vrhove predvolilnih anket. Prvo je ustanovil kontroverzni in karizmatični ljubljanski župan in nekdanji predsednik uprave trgovskega podjetja Mercator Zoran Janković (Pozitivna Slovenija – PS), drugo pa nekdanji minister Janševe vlade Gregor Virant (Državljska lista Gregorja Viranta – DLGV). Poleg teh sta se pojavili vsaj še dve stranki, ki sta sprva obetali, da bosta prestopili parlamentarni prag, Stranka za trajnostni razvoj Slovenije (TRS) pod okriljem nekdanjega ombudsmana Matjaža Hanzka in stranka neodvisnih županov majhnih občin Gibanje za Slovenijo.¹¹³⁴ Predvsem PS in DLGV je uspelo zasenčiti dotlej največji stranki, SD in SDS, volivce pa prebuditi »iz otopelosti«.¹¹³⁵ Pri tem se je na idejnopolitični ravni PS zajedala v prostor levice, DLGV pa pozicionirala sredinsko (idejno je bila liberalna, njen gospodarski program pa je vseboval tiste elemente, ki so bili jeseni 2011 v Sloveniji prepoznani kot »neoliberalni«).¹¹³⁶ Volivce je še najbolj begalo, ali je DLGV res drugačna stranka od SDS, in ne zgolj »trojanski konj«, v ospredju je torej bil idejnopolitični vidik, ki se je znal preračunljivo prilagoditi enemu ali drugemu obrazu slovenske bipolarnosti.

1132 Izraz »enomandatnice« uporablja za opis političnih strank, ki so se oblikovale tik pred parlamentarnimi volitvami, na njih doživele izjemen volilni uspeh (zmago ali »vsaj« prestop parlamentarnega praga, ki jim je zagotavljal tudi nadaljnje članstvo v vladni koaliciji), na naslednjih volitvah pa parlamentarnega praga bodisi niso niti več dosegle bodisi pa glede na pretekli mandat z močno oslABLJENIM rezultatom in precej izničeno politično močjo vstopile v parlament.

1133 RS. *Predčasne volitve v DZ (3. junija 2018)*, str. 11–13, 17–18; Pečauer, Starič in Potič, *Volilna napoved Dela*, str. 1.

1134 Gašparič, *Državni zbor 1992–2012*, str. 134–141.

1135 Markeš, *Začetek volilne kampanje*, str. 7.

1136 Volilna kampanja s predstavitvijo strank je temeljito predstavljena v *Večer*, 67, št. 273, 25. 11. 2011, Priloga Volitve 2011.

Če je kampanja opozorila na večje politične premike v slovenskem prostoru, so jih volilni izidi le še potrdili. Zmagovalka volitev je bila Jankovičeva PS, na drugem mestu se je znašla SDS, tretje mesto je šlo SD. Četrta je bila DLGV, peti je bil DeSUS, šesta SLS in sedma NSi.¹¹³⁷

Parlamentarne vrste so bile temeljito prečiščene. Velik simbolni in v manjši meri praktično politični pomen velja pripisati tudi dejstvu, da je iz parlamenta izpadla LDS, stranka, ki je do leta 2004 obvladovala večino političnega prostora. Dolgoletni generalni sekretar Drnovškove LDS Gregor Golobič je pronicljivo pojasnil, kam se je razblinila politična energija stranke: njena državno-korporativistična misel k PS, klasično liberalna k DLGV, tisto libertarno, ki je bilo na koncu zajeto v stranki Zares, pa je bilo izgubljeno.¹¹³⁸ Če izhajamo iz te izjave (in odmislimo tezo o stranki Zares, ki ji je Golobič predsedoval), potem je znotraj slovenskega dvopolnega sistema zmaga namenjena tisti stranki, ki najbolj prepričljivo, z ustrežno osebnostjo na čelu, nagovarja volivca, pri tem pa temelji na liberalnih in državno-korporativističnih načelih.

VOLITVE 2014 IN 2018

Parlamentarne volitve leta 2014 in tudi leta 2018 so bile kljub ,dramatičnim' volilnim rezultatom zgolj nadaljevanje zastavljene zgodbe pravkar opisanih volitev leta 2011. Oboje so se zgodile predčasno, na podlagi podobnega spoznanja tedaj aktualnih predsednikov vlade (Alenke Bratušek v začetku leta 2014 in Mira Cerarja v začetku leta 2018), da zaradi notranjih koalicijskih pa tudi lastnih strankarskih nesoglasij ne moreta več uspešno voditi vlade do konca mandata. V primeru vlade Mira Cerarja, katere vodenje je v imenu svoje Stranke Mira Cerarja (SMC) skupaj s SD in Desusom prevzel po volitvah leta 2014, se je omenjenemu razlogu, podobno kot že pred volitvami leta 2011 tedanjemu predsedniku vlade SD Borutu Pahorju, pridružila še majhna podpora javnosti pri modernizaciji zdravstvene in infrastrukturne politike.¹¹³⁹ SMC, ki je, tako kot pred volitvami 2011 PS, nastala tik pred volitvami v začetku julija 2014 (na volitvah v evropski parlament, ki so se odvijale konec maja tega istega leta, stranka uradno še ni obstajala), je glede na doseženi rezultat kot nesporna relativna zmagovalka zabeležila zgodovinsko najboljši volilni izkupiček s 36 poslanskimi mandati. Stranka se je po konsolidaciji začetnega parlamentarnega in vladnega delovanja na kongresu leto dni kasneje preimenovala v Stranko modernega centra, do konca mandata ji je uspelo obdržati

1137 *Predčasne volitve v državni zbor 2011.*

1138 Trtnik, (Ne)enotni liberalizem v Sloveniji.

1139 Referendumski rezultat in s tem nadalje povezana odločitev Vrhovnega sodišča glede referenduma o izgradnji 2. tira železniške proge Divača–Koper. Več: *Referendum 2. tir. Sodišče ugodilo Kovačiču.*

povezano veliko, brez predhodnih političnih izkušenj pisano poslansko skupino ter začetno podobo vladne koalicije, na naslednjih parlamentarnih volitvah leta 2018 pa je svoj volilni uspeh ponovila le še z desetimi poslanskimi položaji.¹¹⁴⁰ To je bilo dovolj za ponovni vstop v parlament in tudi v vladno koalicijo, katere vodenje je prevzela nova, ponovno tik pred volitvami oblikovana in programsko samooklicana levosredinska politična grupacija nekdanjega župana Občine Kamnik in gledališkega komika – imitatorja slovenskih politikov, imenovana Lista Marjana Šarca (LMŠ). V nasprotju s PS in SMC LMŠ na volitvah leta 2018 ni več ponovila tako visokega volilnega rezultata. SDS kot relativnemu zmagovalcu volitev leta 2018, ki je glede na drugouvrščeno LMŠ dosegel več kot enkrat boljši rezultat, prve priložnosti za sestavo vlade, ki mu jo je dal predsednik republike Borut Pahor, ni uspelo realizirati, saj s predlaganim mandatarjem Janezom Janšo ostale parlamentarne stranke, za nobeno ceno niso želele sodelovati. Tako je LMŠ, skupaj s SD, SMC, SAB in Desusom ter z začetno zavezo o projektni podpori Levice oblikoval prvo manjšinsko vlado, s 43 glasovi podpore v državnem zboru.¹¹⁴¹ Po prvem letu delovanja te vlade, ko je Levica zaradi nesoglasij pri pripravi novega proračunskega paketa odstopila od prvotno podpisanega dogovora o sodelovanju, je vlada dejansko postala manjšinska, s tem pa bistveno zamejena v uvajanju večjih programskih rešitev in sprememb. Kljub relativno visoki javni podpori je po besedah enega od ministrov LMŠ imela »zvezane roke«, zaradi česar je premier 27. januarja 2020 odstopil.¹¹⁴² Tudi njegova vlada je torej predčasno končala svoj mandat.

S političnoprogramskega vidika enomandatno uspešnih levosredinskih strank bi tako lahko ugotovili, da so te bile brez prave prepoznavne programske vizije (PS, LMŠ) ali pa programske odločnosti za njihovo realizacijo (SMC). V vsebinskem pogledu (ne pa tudi nujno programskem) je bil poudarek namenjen rehabilitaciji javnih financ in aktivaciji gospodarstva.

1140 Bulatović, L. Z. Cerar: brez nas ne more biti resnega pogovora; Potič, *Cerarjevo prekletstvo*; Zajc, D., Učinkovitost delovanja državnega zbora RS v sedmem mandatu, str. II–VII.

1141 Haughton in Krašovec, *Etabilirana privlačnost novega*, str. 3–7.

1142 Nagel odstop Marjana Šarca je mnoge presenetil, tudi njegove koalicijske partnerje. Ob številnih razlogih za predčasen konec mandata je namreč bilo mogoče najti tudi mnoge dejavnike, ki so govorili v prid relativni dolgoživosti vlade (ugodni makroekonomski pogoji, podpora javnosti, šibkost in slabi rejtingi manjših koalicijskih partneric, sprejetje proračuna, možnost projektnega sodelovanja ipd.). Dogajanje je tako poudarilo še en pomemben dejavnik hitro vzniklih strank – nepredvidljivost, ki jo seveda zopet lahko povežemo s programsko neprofiliranostjo in šibko strankarsko strukturo. Strankarsko vodstvo se v iskanju strateških ciljev v pretežni meri ravna po valovanju politične klime, po izkušnjah nedavne politične zgodovine, podlaga pa so pogosto tudi osebne odločitve vodij.

POLITIČNOPROGRAMSKA KRAJINA SLOVENSKE PARLAMENTARNE DEMOKRACIJE

Do sedaj najbolj celovit pregled in primerjavo strankarskih programskih dokumentov v Sloveniji avtorja zaključujeva z mislijo, da politična razgibanost, ki se kaže v historičnem pregledu parlamentarnih mandatov, nikakor ne sovпада tudi z vsebinsko in programsko raznolikostjo strankarskih programskih dokumentov.¹¹⁴³ Z drugimi besedami ugotavlja, da so njihove analize programskih vsebin slovenskih političnih strank pokazale na presenetljivo medsebojno podobnost teh vsebin, da med njimi ni mogoče prepoznati bistvenih ali večjih razlik in da so stranke svoje programe skozi čas vse bolj preoblikovale v skupek krajših pisnih prispevkov.¹¹⁴⁴ So pa, zanimivo, vse od kriznega obdobja predčasnih volitev 2011 dalje, programi političnih strank (zlasti vladnih strank) kot ključne poudarjali vsebine, ki so jih kasneje tudi vidno zagovarjali pri svojem vsakodnevnem političnem delovanju. Tako so se v začetnem obdobju državnosti v povezavi z vsebinami delovanja političnega sistema najbolj poudarjale teme, povezane z blaginjo in kakovostjo življenja, od leta 2000, še prav posebej od 2004 dalje, pa vsebine s področja gospodarstva. Do sedaj sta v tem pogledu do volitev leta 2008 kot vodilni vladni stranki svoje delovanje in programsko zapisane zaveze zasledovali najprej LDS, v mandatu 2004–2008 pa SDS. Prva je poudarjala predvsem vsebine blaginje in kakovosti življenja, druga pa političnega sistema. Zanimivo je tudi, da v obdobju pred vstopom v Evropsko unijo, še posebej pa po njem z njo povezane programske vsebine v strankarskih programih za volitve v nacionalni parlament niso prevzemale posebej vidne vloge, ampak je šlo bolj za omenjanje EU skozi vrsto načelne, „naravne“ podpore članstva države.¹¹⁴⁵

Zlasti z obdobjem krize in začetkom niza predčasnih volitev pa neposredne programske zavezanosti in dejanskega delovanja pri vodilnih vladnih strankah ne moremo več prepoznati. Razlogov za to bi lahko bilo kar nekaj in jih navajava v nadaljevanju. Vendar pa je za takšno stanje nesporno že samo dejstvo, da je programske vsebine pri delovanju težko odgovorno zasledovati, če jih pred tem sploh nimaš nikjer zapisanih ali pa zapisano razumeš zgolj kot „nebodigatreba“ na papirju.¹¹⁴⁶

Nesporno dejstvo dosedanjih analiz programskih dokumentov političnih strank kaže, da so ti postopoma postajali vse manj pomembno orodje vsebinsko-idejnega razvoja in rešitev na posameznih področjih javnih politik in vedno bolj politično orožje za medsebojno strankarsko obračunavanje in „pripomoček“ medijem, da so

1143 Kustec et al., *Volilni programi in stališča*.

1144 Zajc, D., Kropivnik in Kustec, *Od volilnih programov do koalicijskih sporazumov*.

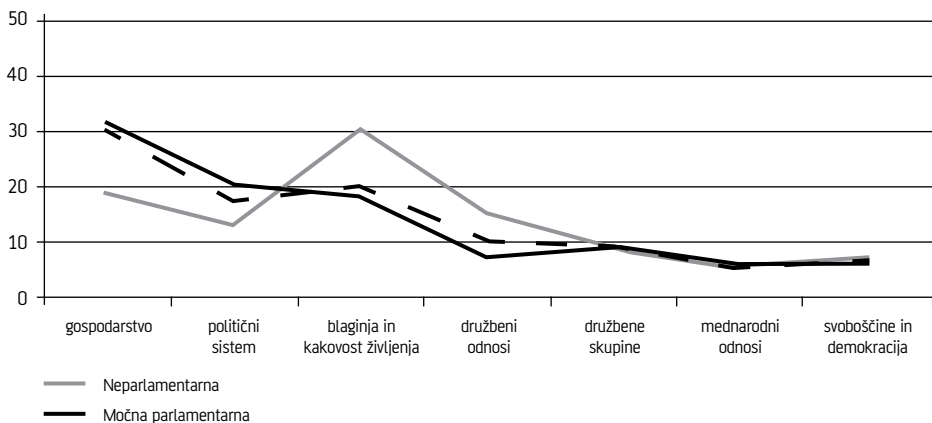
1145 Fink-Hafner in Krašovec, *Europeization of the Slovenian Party System*, str. 7–23.

1146 Kustec et al., *Volilni programi in stališča*.

tega še bolj netili skozi t. i. programsko usmerjena predvolilna soočenja. Zadnje obdobje vznika novonastalih strank pa bi s programskega vidika celo lahko označili kot programski zaton, saj večina takšnih strank svojih programskih dokumentov sploh ni več pripravila ali pa so jih ‚preoblikovali‘ v obliko volilnih pamfletov, natisnjenih na letakih s podobo svojega vodje.¹¹⁴⁷ Sporočilo volivcev z izborom pa je bilo tudi jasno – šteje ‚dober vtis‘, vsebina ne.¹¹⁴⁸

Nasploh analiza programskih dokumentov političnih strank do danes kaže, da so si z vidika poudarjanja podobnih političnih vsebin stranke podobne glede na svoj parlamentarni ali neparlamentarni status, ne pa tudi opozicijsko-koalicijski. Pomembnih razlik v strankarskih programskih dokumentih ne beležimo niti pri simbolno ideoloških vsebinah, ki jih stranke sicer nesporno izražajo v vsakodnevem političnem delovanju, opisanem v prejšnjih delih besedila.¹¹⁴⁹

Graf 1: Povprečje vsebin v volilnih programih (ne)parlamentarnih strank 1996–2011

(Vir: Kropivnik in Kustec, *Evolution of manifestos in a developing parliamentary*, str. 302.)

Dodatno težavo za programsko težo strankarskega delovanja danes kaže tudi dejstvo, da se vse od predčasnih volitev 2014 tudi struktura opozicijskih strank pri njihovem vsakodnevem vsebinskem pozicioniranju tako močno programsko-ideološko razlikuje, da ima del opozicije pogosto celo več programskih podobnosti z nekaterimi člani koalicije, kot jih imajo koalicijske članice med seboj.¹¹⁵⁰

1147 Kustec in Toš, *Analiza volilnega vedenja in izbir na prvih predčasnih volitvah*, str. 503–529.

1148 Izjemo od opisanega med novonastalimi strankami lahko zaenkrat prepoznamo le pri stranki Levica, ki vse od svojega pojava dalje nastopa z jasnimi, programsko zapisanimi in tudi pri vsakodnevem delovanju zasledovanimi vsebinami, povezanimi prvenstveno z blagostanjem in kakovostjo življenja, gospodarstvom pa tudi političnim sistemom in mednarodnimi odnosi.

1149 Kropivnik in Kustec, *Evolution of manifestos in a developing parliamentary*, str. 296–306.

1150 Zajc, D., Kropivnik in Kustec, *Od volilnih programov do koalicijskih sporazumov*.

Poglavje o programskih posebnostih strankarske krajine ni bistveno osvetlilo ali razširilo programsko osredotočenih potez delovanja političnih strank, ki sta jih opisovala v predhodnih delih besedila. A kljub vsemu se tudi v programskem pogledu lahko opazujejo že zabeleženi premiki v delovanju političnih strank, ki so od začetnega, tudi programsko zavezanega odnosa do razvoja struktur države in življenja v njej vse bolj postajale samozadostne. Pri dojemanju vloge političnih strank ali njenih vodstev pri služenju ljudstvu, ki se je spreobračalo v sledenje lastni ideji oblasti, programski dokumenti nimajo večje teže, pogosto so dojeti kot celo nepotreben, odvečen del njihovega dela. Stranke svoje programske poteze zlasti v zadnjem obdobju bolj ali manj vlečejo ‚po občutku‘ in ‚sproti‘, ne vlagajo v svoj programski razvoj, zato tega tudi ne morejo aktivirati, ko bi ga potrebovale pri vodenju države.¹¹⁵¹

SKLEP

Politična razgibanost, ki se kaže v historičnem pregledu parlamentarnih mandatov, ne sovпада s programsko politično dinamiko političnih strank, kot jo te zapisujejo v svojih programskih dokumentih. Slednji so namreč med seboj precej podobni in hkrati predvsem z razvojno-vsebinskega programskega vidika neidentitetni in spreminjajoči se glede na sprotne ocene prioritet aktualne politične dinamike. Na neki način bi bilo mogoče strankarske programske dokumente neodvisno od njihovega avtorstva enotno opisati z oznako predvidljive stabilnosti nestabilnega. Tudi medsebojna različnost strank, kot jo vidijo volivci, in ostrina v političnem boju ne izhajata iz konkretnih programskih razlik, marveč iz vse bolj jasne vsakodnevnne simbolno-ideološke levo-desne polarizacije slovenskega političnega prostora. Najostrejše in najodmevnejše politične debate so se zelo dolgo namreč vodile okrog za slovenski prostor simbolično močnih idejnopolitičnih vprašanj, kot so pogled na sodobno zgodovino, v prvem obdobju tudi vloga Cerkev in religije nasploh, v tej povezavi tudi odnos do družine in partnerskih skupnosti, predvsem v zadnjem obdobju pa tudi do migracij v povezavi s ‚slovenskostjo‘ prostora. Polarizacija se ohranja.

Spremembe, do katerih je prihajalo, so le redko presegale omenjeni model (primer DLGV, kjer pa so se ves čas pred volitvami pojavljala namigovanja, da je stranka le taktični derivat SDS, nezmožnost političnega menedžmenta PS, velik potencial SMC, ki ni zmožni prenesti in obvladati visokih pričakovanj in interesnih pritiskov, ki niso sledili javnemu interesu države). Programski dokumenti zato v

¹¹⁵¹ Tukaj je obvezno ponovno poudariti tudi redke izjeme od opisanega, ki jih v zadnjem, najbolj programsko kritičnem obdobju predstavljata opozicijski, a ideološko nasprotni stranki Levica in Nova Slovenija.

tako opisanih strankarskih razmerah postajajo vse bolj sekundarno napotilo za ravnanje, spisi, ki so bodisi sami sebi namen bodisi v zadnjem obdobju niti več ne obstajajo niti jih volivci, ki namenjajo svoje zaupanje političnim strankam, ne potrebujejo za takšne namene (praktično brez programskih vsebin je na volitvah uspelo DLGV in LMŠ). A takšno razumevanje in odnos do programskih vsebin političnih strank sta nevarno ,slepilo' za razvoj demokracije in vsekakor zgolj kratkoročna formula za uspeh strank. Programi strank (skupaj z volilnimi) predstavljajo srce strateških razvojnih idej in rešitev prihodnjega politično-ideološkega prostora in modernizacije na posameznih področjih javnih politik v državi, zato ne morejo in ne smejo predstavljati sekundarnega vira političnega delovanja strank, ampak bi morali biti premišljen in odgovoren ,pripomoček' volivcem pri odločanju. Zdi pa se, da danes v slovenskem političnem prostoru programi in programske usmeritve služijo le še kot dragocen pisni vir za raziskovalce sodobne politične zgodovine in političnih ved. V ospredje dejanskega političnega delovanja so se znotraj levega in tudi desnega ideološkega strankarskega modela (samo)umestili posamezniki, ki zmorejo s svojo javno podobo, vtisom delovanja z ,udarjanjem po mizi' in zmožnostjo ,gostilniško ponižujočega' besednjaka nagovarjati volivce in se sproti prilagajati vsakokratnim okoliščinam aktualnih političnih pritiskov in manipulacij.

Izhajajoč iz tega, je povsem razumljivo, da na takšni idejni podlagi in s takim razumevanjem politike etabrirane masovne stranke (Massenpartei) z jasno in izdelano programsko usmeritvijo z nekaj izjemami v slovenskem političnem prostoru aktualnega časa ne morejo dolgo obstati, podobno pa lahko trdimo za nove stranke ,enomandatnice'. Posledica takšnega položaja je jasna. Ob neuspešni krepitvi programsko identitetnih in dolgoročno razvojno usmerjenih političnih strank, ukoreninjenih med volivce, se slovenski samostojni državniški politiki obetajo vihrava nestabilna obdobja.

